

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет іноземної філології
Кафедра теорії літератури і славістики

*До 75-річчя Рівненського державного
гуманітарного університету*

**Актуальні проблеми
літературознавчої термінології**

Науковий збірник

Рівне – 2015

УДК 82.09
ББК 83.0
А 437

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 12 від 31 серпня 2015 р.)

Рецензенти:

Ігор Валентинович Лімборський, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Черкаського державного технологічного університету,

Олександр Семенович Чирков, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології та зарубіжної літератури Житомирського державного університету імені Івана Франка

Редакційна колегія:

Є. М. Васильєв, кандидат філологічних наук, доцент (*відповідальний редактор*);

О. А. Галич, доктор філологічних наук, професор;

Р. А. Козлов, доктор філологічних наук, доцент;

З. Б. Лановик, доктор філологічних наук, професор;

М. Б. Лановик, доктор філологічних наук, професор;

В. І. Мацапура, доктор філологічних наук, професор;

В. М. Назарець, доктор філологічних наук, професор;

Н. В. Науменко, доктор філологічних наук, професор;

С. М. Нестерук, кандидат філологічних наук, доцент;

Л. К. Оляндер, доктор філологічних наук, професор

А 437 **Актуальні проблеми літературознавчої термінології: Науковий збірник /**
Відп. ред. Є. М. Васильєв. – Рівне: О.Зень, 2015. – 202 с.

ISBN 978-617-601-129-3

Наукова збірка «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» складена на основі доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка була проведена у Рівненському державному гуманітарному університеті в жовтні 2015 року. До пропонованого видання увійшли статті українських вчених, що їх присвячено різним аспектам вивчення термінології сучасного літературознавства (теоретичні аспекти літературознавчої термінології, термінологічні питання генології, термінологічні проблеми історико-літературного процесу, проблеми драматургічної термінології, літературознавча термінологія у колі інтермедіальності, термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики).

УДК 82.09
ББК 83.0

ISBN 978-617-601-129-3

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2015 р.

Термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики

Воробйова Л.М.,

Рівненський державний гуманітарний університет

ОБРАЗНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ І СТИЛЬОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ

Поняття образності, незважаючи на його актуальність у галузях лінгвопоетики і лінгвостилістики, потребує деяких уточнень.

Образність (у широкому смислі) розглядається як ознака будь-якого виду мистецтва, як форма відображення дійсності. Це аспект лінгвопоетики. У лінгвостилістиці під образністю розуміється “наявність у мовної одиниці слововживань або вже формованого переносного значення з яскравим, “живим” виражально-зображальним ефектом, побудованим на метафоричних, рідше метонімічних та ін. асоціаціях” [5, с. 391].

За визначенням О.О.Потебні, асоціація полягає в тому, що “різноманітні сприйняття, дані одночасно, або одне слідом за іншим, не знищують взаємно своєї самостійності, а, залишаючись самі собою, складаються в одне ціле” [3, 91]. У психології асоціація тлумачиться як зв’язок між психічними явищами, який утворюється за певних умов, коли актуалізація (сприйняття, представлення) одного з них викликає появу іншого. Такий зв’язок відбивається у мові, де асоціація – поєднання мовних одиниць, передусім слів, за формальним або логіко-семантичним принципом.

Залежно від різних умов одні й ті самі предмети, явища реальної дійсності можуть викликати в мовців найрізноманітніші асоціації. Коли ці асоціації виявляються індивідуальними, вони впливають тільки на вживання і сприйняття відповідного найменування окремою людиною (це, власне, сфера психолінгвістики). Але вони можуть бути й більш загальними, значною мірою стійкими, такими, що визначаються соціальним досвідом усього мовного колективу (так звані онтологічні асоціації). Саме такого роду стійкими асоціаціями зумовлюються можливості переносного вживання слів, появи похідних, вторинних значень слів.

Потенційна здатність полісемантичного слова до асоціативного зближення з іншими одиницями мови найяскравіше виявляється, звичайно, в художньому тексті, бо саме в ньому відбувається те “згущення” думки, про яке писав О.О. Потебня, підкреслюючи при цьому, що особливо важливу роль у процесі “згущення” відіграє внутрішня форма як одна з ознак образу [3, с. 124-125]. Саме в художньому тексті актуалізується внутрішня форма слова, завдяки чому слово стає носієм мікрообразу, а відтак, входить до складної образної системи художнього твору. Звідси, зрозуміло, поняття образності частіше використовується під час аналізу художніх текстів як класифікаційна ознака художнього стилю. Однак образність може бути й однією зі стильових характеристик наукового мовлення, тільки не обов’язковою, а факультативною: про емоційно-експресивні та образні засоби можна говорити лише стосовно різних наукових жанрів, конкретних мовленнєвих (саме мовленнєвих!) творів, де вони використовуються для “пояснення, конкретизації думки”, з метою “зробити думку автора більш зрозумілою, доступною аудиторії” [1, с. 103].

Ця стильова ознака, на наш погляд, найбільше притаманна гуманітарним наукам з їх специфічним (нематеріальної природи) об’єктом дослідження. До проявів своєрідної образності тут можна віднести:

- представлення концептуальних елементів наукового знання через порівняння та аналогії, наприклад: *Для сематолога класифікація номінативних слів – та троянда в садах лінгвістики, на якій найбільше шипів* (К.Бюлер); *Поширення концептологічних описів у сучасному мовознавстві набуло характеру епідемії, хвороби, яку лінгвісти жартома назвали концептовітом* (О.С.Селіванова);

- найменування базових наукових моделей у межах певної наукової теорії: *герменевтичне коло, семантичний трикутник, теорія родовідного дерева*;

- наочну (просторово-графічну) презентацію наукових (гуманітарних) понять, наприклад, у лінгвістиці “*хрест*” як наочне представлення співвідношення мови і мовлення; схема семантичної структури слова через відповідні *кола*;

- термінологічну метафоризацію: *вузол* (О.О.Селіванова: вузол – елемент семантичного або концептуального графа, семантичної мережі...фрейму...термін когнітивної та комп’ютерної

лінгвістики; О.І.Потапенко: концепт “вузол”); *сітка* (Т.М.Ушакова: вербальна сітка – стабільна психофізіологічна структура, що являє собою форму матеріалізації мови, психофізіологічний механізм пам’яті; асоціативна вербальна сітка; Е.Ф.Скороходько: семантична сітка – формальна модель лексики або тексту, яка експлікує семантичні зв’язки між лінгвістичними одиницями);

- кліше, що вживаються у науковому мовленні власне формально, проте доволі регулярно; це “стерті” метафори, вони виявляють, за словами О.Ф.Лосєва, образність етимологічну, яка поблякла або зовсім майже зникла: *рівні мовної системи, поверхневий рівень; периферійна зона частини мови, перехідні зони у системі частин мови, зони конвергенції; мовленнєвий механізм, механізм стереотипізації*.

За спостереженнями, найчастіше наукова образність постає у формі метафори. Так, наприклад, у термінологічній системі мови гуманітарних наук закріпилася метафора на основі слова *поле*: *функціонально-семантичне поле* (О.В. Бондарко); *лінгвокультурологічне поле, нелокальне соціокультурне поле, периферійні зони частиномовних полів, функціонально-граматичне поле* (О.О.Селіванова); *прецедентне поле* (Ю.О.Сорокін), *асоціативно-сміслові поле* (Н.С.Болотнова). Тут виявляється, за типологією О.Ф.Лосєва, символіко-міфологічна образність – єдність чуттєвого та раціонального, поєднання (за О.О.Потебнею) побутового та поетичного мислення: ознаки мовних явищ описуються через аналогію з просторовим феноменом, диференціальні ознаки прямого значення слова, завдяки певним асоціаціям, стають підґрунтям виникнення метафори-терміну. Так, наприклад, О.І.Потапенко, опираючись на етимологію, генеалогію слова *вузол*, доводить символіко-міфологічне підґрунтя терміну *вузол* як концепту [2, с. 254-272].

У науковому мовленні виявляються й оказіональні метафоричні значення, більш залежні від контексту, де вони використовуються для формулювання конкретних теоретичних постулатів. Авторські метафори зазвичай характеризуються експресивністю, посиленою образністю, що виявляється і в наукових текстах. Проілюструємо таким прикладом. О.С.Кубрякова, характеризуючи зміну наукових парадигм у сучасному мовознавстві, використала оригінальну, авторську метафору: *лінгвістика под другим методологическим “зонтиком” – когнитивным*. Тут простежується зв’язок з давнім символом-архетипом сонячного диску. А Дж. Купер у цьому символі вбачає втілення ідеї панування: індійські жреці-браміні носять парасольку як знак своєї влади. Цей метафоричний образ нової наукової галузі підхоплений й іншими лінгвістами, читаємо, наприклад, у О.О.Селіванової: *“Когнітивна наука сьогодні постає як “парасолькова” дисципліна, яка, з одного боку, сама сформувалася на підставі федерації різних галузей знань, з іншого – створила умови для виникнення нових підходів й аспектів у різних напрямках мовознавства і лінгвістичних дисциплін”* [4, с. 125]. Використання зазначеного символу-архетипу в основі авторської метафори доволі точно передає ідею панування в сучасній лінгвістиці когнітивної парадигми.

Таким чином, можна вважати, що образність є ознакою не лише художніх текстів, а й наукових. Лише у перших вона – класифікаційна, обов’язкова, послідовна, а в науковому мовленні – факультативна. Однак нерідко образність у формі метафори стає регулярним компонентом наукового мовлення, особливо у гуманітарній сфері.

Література

1. Кожин Н.А. и др. Функциональные типы русской речи / Н.А. Кожин, О.А.Крылова, В.В.Одинцов. – М.: Высшая школа, 1982. – 223 с.
2. Потапенко О.І. Лінгвоконцептологія / О.І.Потапенко. – К.: Освіта України, 2010. – 336 с.
3. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. - К.: СИНТО, 1993. – 192 с.
4. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О.О.Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
5. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.

Зміст

Вступне слово (Васильєв Є.М.)	6
--	---

Теоретичні аспекти літературознавчої термінології

Лановик З.Б., Лановик М.Б. (Тернопіль) Оновлення терміносистем українського літературознавства як теоретична проблема	7
Бовсунівська Т.В. (Київ) Адаптація когнітології в літературознавчій практиці та викликане цим термінологічне оновлення	11
Астрахан Н.І. (Житомир) Подієвість літературного твору: діалектика поняття та терміну	15
Науменко Н.В. (Київ) Новий погляд на стародавню номенклатуру художніх тропів	19
Мацапура В.И. (Полтава) Понятие "психологизм" и проблемы его изучения (на примере творчества Гоголя)	22
Галич О.А. (Луганськ) Документальна література в умовах глобалізації: квазі-мемуари, квазі-біографія, скандальна біографія	28
Аманова Г.А. (Ташкент), Кормилов С.И. (Москва) Проблемы формирования терминологии в восточных поэтиках и корейская литература первой половины XX века	32
Філатова О.С. (Миколаїв) Категорія авторської свідомості як термінологічна проблема	41
Полежаєва Т.В. (Луцьк) До історії вивчення конфлікту в теорії літератури ХХ століття	44
Давиденко І.О. (Бердянськ) Міфологізація як інтерпретаційний корелят у художньо-біографічному дискурсі	48
Матчук А.Л. (Рівне) Псевдопідтекст	51
Дмитрієва І.В. (Житомир) Теорія художніх методів в контексті вітчизняного та зарубіжного літературних дискурсів	54
Улюра Г.А. (Київ) «Жіноча проза»: легітимація терміну у дискусіях про його легітимність	57
Оздемір О.В. (Рівне) Теоретичний аспект понять «жіноча література» та «жіноча проза»	60
Титаренко Е.А. (Харків) Симптоматика метатекстуальности и пелевинский «Т» как метатекст	62
Зозуля О.В. (Черкаси) До термінологічної невизначеності термінів «пародія» та «гротеск» у постмодернізмі	66
Шевченко В.В. (Луганськ) Проблематика виокремлення «химерної прози» у сучасному літературознавчому	68
Скибицька Ю.В. (Київ) Метамоделернізм як нова концепція розвитку літератури й суспільства у післяпостмодерну добу	71
Протасова Г.В. (Київ) Дослідження аксіології літературного тексту: до постановки питання	74
Коляно М.М. (Львів) Про створення термінологічного словника з проблем художнього часу, простору, ритму	76

Термінологічні питання генології

Оляндэр Л.К. (Луцьк) Смыслообразующая функция жанра пасторали в повести В. Астафьева "Пастух и пастушка": теоретический аспект	80
Удалов В.Л. (Луцьк) Роман, повість, оповідання, мініатюра: жанрові принципи	83
Назарець В.М. (Рівне) Адресована лірика як метажанр	87
Чик Д.Ч. (Бердянськ) Семіотичний підхід до жанрових систем: проблеми термінологічного означення	90
Ігнатів Н.Є. (Львів) Специфіка самовираження життя у «жанрі голосів»: від усного свідчення до всеохоплюючої картини дійсності	94
Анісімова Л.В. (Київ) Поняття «campus/academic/college/varsity novel» у сучасному англо-американському літературознавстві: проблеми розмежування та перекладу	97
Свиридюк Л.А. (Кременець) До питання щодо теоретичного осмислення поняття «сучасний молодіжний роман»	100

Хмель В.А. (Рівне) Фейкlor у контексті традиційних жанрів фольклору	104
Васильєва О.С. (Рівне) «Растаманська казка»: змістове наповнення терміну і жанрова специфіка	106

Термінологічні проблеми історико-літературного процесу

Тарнашинська Л.Б. (Київ) Українське шістдесятництво як проект: до питання термінологічної об'єктивності	110
Гон О.М. (Київ) «Пісні» Езри Паунда : модерний епос пост-епічної епохи	114
Калініченко М.М. (Рівне) Генеза терміну «Орієнталізм» у літературно-критичному дискурсі США XIX сторіччя	117
Белова С.А. (Рівне) “Новый реализм” в современной русской литературе: проблема терминологии	120
Бісовецька Л.А. (Рівне) Літературознавчі терміни в епістолярній спадщині Ольги Кобилянської	122
Синевич Б.М. (Рівне) Стиль як літературознавче поняття в координатах Маланюкової системи поглядів	126
Артеменко Л.В. (Рівне) Предметно-образна концептосфера «поетична творчість» у поетологічному дискурсі української поезії XX століття	128
Зайка О.В. (Черкаси) Термін «ідентичність героя» в умовах транскультурації	132

Проблеми драматургічної термінології

Вірченко Т.І. (Кривий Ріг) Літературознавча термінологія в авторських жанрових визначеннях сучасних українських драматургів	135
Козлов Р.А. (Кривий Ріг) Прийом «німе кіно» в аналізі драматургічного тексту	138
Литовська О.В. (Харків) Деякі проблеми термінологічного визначення комедії	141
Ліпісвіцький М.Л. (Житомир) Видові категорії драми в поетиках німецького бароко	144
Закалюжний Л.В. (Житомир) Опозиція “драма - театр” у концепції Г.-Т. Леманна	147
Васильєв Е.М. (Рівне) Метаперсонаж: попытка терминологического обоснования категории	150
Галицкая Е.Г. (Донецьк) Жанро-стилевые процессы в постмодернистской драматургии (на материале пьесы Т.Стоппарда «До-ре-ми-фа-оль-ля-си-Ты-свободы-попроси»)	154
Поліщук К.М. (Кіровоград) До проблем драматургічної термінології (драматургічність, когерентність, надія)	156
Бортнік Ж.І. (Луцьк) Проблеми драматургічної термінології: монодрама як культурно-історичний феномен	159

Літературознавча термінологія у колі інтермедіальності

Бербенець Л.С. (Київ) Термінологія інтермедіальних студій у літературознавстві	163
Нестерук С.М. (Рівне) Екфразис як інтертекстуальний коментар у повісті Варгаса Льйоси «Похвальне слово мачусі»	164
Колтакова Н.Г. (Варшава) Категорія “ніщо” в тексті літератури і культури (на матеріалі поезії Рафала Воячека “Чом немає танцівниці”)	166
Капелюх Д.П. (Рівне) Особливості жанру графічного роману (на прикладі твору Алана Мура та Дейва Гіббонса «Вартові»)	170
Глотов О.Л. (Острого) Соціально-комунікативний дискурс літературно-художнього процесу	172
Мазур О.Л. (Рівне) Творчі завдання з використанням ІКТ на уроках зарубіжної літератури (постери, титульні сторінки, буклети)	174

Термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики

Воробйова Л.М. (Рівне) Образність як ознака художнього твору і стильова характеристика наукового мовлення	178
Сербина Т.Г. (Рівне) О понятии и термине «логозпистема»	180
Самборская И.Н. (Рівне) К вопросу об авторской пунктуации в художественном тексте	183
Вовчук Н.И. (Рівне) Неологизм и окказионализм: вопросы терминологии	186
Шевчук Т.Б. (Рівне) Частиномовна транспозиція як граматична категорія	187
Михальчук Н.О. (Рівне), Івашкевич Е.Е. (Київ) Відтворення розмовної лексики в перекладах роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті»	190
Константинова О.В. (Рівне) Інтроективний сегмент як компонент сучасної англійської психологічної прози	193
Аладько Д.О. (Рівне) Лінгвостилістичні особливості прози А. Крісті	196
Відомості про авторів	200

Наукове видання

Актуальні проблеми літературознавчої термінології

Науковий збірник

Відповідальний редактор *Васильєв Є.М.*

Технічний редактор *Парфенюк В.І.*

Комп'ютерна верстка *Парфенюк В.І.*

Підписано до друку 31.08.2015 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 21,85. Замовлення № 179/1. Наклад 300.

Видавець О. Зень

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.

вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;

0362-24-45-09; 068-0250-674;

olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

А 437 **Актуальні проблеми літературознавчої термінології: Науковий збірник /**
Відп. ред. Є.М. Васильєв. – Рівне: О.Зень, 2015. – 202 с.

ISBN 978-617-601-129-3

Наукова збірка «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» складена на основі доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка була проведена у Рівненському державному гуманітарному університеті в жовтні 2015 року. До пропонованого видання увійшли статті українських вчених, що їх присвячено різним аспектам вивчення термінології сучасного літературознавства (теоретичні аспекти літературознавчої термінології, термінологічні питання генології, термінологічні проблеми історико-літературного процесу, проблеми драматургічної термінології, літературознавча термінологія у колі інтермедіальності, термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики).

УДК 82.09

ББК 83.0